

دیدگاه فقها و ادله آنان در صور متصور قمار

سید محمدرضا طباطبایی شیرازی*

چکیده

قمار در فقه امامیه با گزاره‌های مختلفی، ممنوع شده است. اما گستره این ممنوعیت، چندان هویدا نیست. از این رو پرسش از ماهیت قمار، مسأله‌ای است نیازمند به کاوش تا به پاسخی درخور دست یابیم. روشن است که هر مغالبه و پیروزی فردی بر فرد دیگر مصداق قمار نیست، اگر کسانی صرفاً با هم بازی کنند و یکی بر دیگری غلبه کند، قمار نیست بلکه آن دسته از مغالبه‌ها، قمار است که مورد نهی شارع قرار گرفته است. این تحقیق با هدف شناخت حدود و ثغور ادله و تبیین ماهیت قمار و تفکیک بین قمار حرام و شرط حلال و همچنین نظر برخی از مراجع فعلی انجام شده و نیل به این مقصد در سایه توصیف و تحلیل گزاره‌های فقهی با گردآوری داده‌های کتابخانه‌ای میسر است که نتیجه آن، تبیین ماهیت قمار و تفکیک بین قمار حرام و شرط حلال است.

واژگان کلیدی:

قمار، لعب، رهن، میسر، ادله حرمت، آلت قمار

* طلبة پایه پنجم مدرسه شهیدین (ره)

۱. مقدمه

امروزه در بازی‌ها و ورزش‌های مختلف به فرد برنده پول و جوایز می‌دهند. سخن در این است که آیا تمام این بازی‌ها و تمام مواردی که در آن بُرد و باخت باشد، «قمار» محسوب می‌شود؟ آیا این اعتقاد صحیح است که حتی اگر در بازی برد و باخت نباشد، بازهم مصداق قمار باشد؟ روشن است که هر مغالبه و پیروزی یک فرد بر فرد دیگر مصداق قمار نیست، اگر افرادی صرفاً با هم بازی کنند و فردی بر فرد دیگری مغالبه پیدا کند، قمار نیست. آیا به عنوان مثال بازی شطرنج اگر بدون برد و باخت انجام بگیرد، باز هم حرام و مصداق قمار است؟ آیا این پولی که شخص گرفته اکل مال به باطل می‌باشد؟ در این تحقیق با غور در کتب فقها و اهل لغت، انواع قمار مطرح شده است و همچنین نظر چند تن از مراجع بزرگوار آورده شده است.

۲. مفاهیم اساسی تحقیق

۱-۲. مفهوم قمار در لغت

در بین لغت شناسان به جز علامه طریحی^۲، دیگران مانند صاحب *لسان العرب*^۳ و صاحب *معجم مقاییس اللغة*^۴ در صدق مفهوم قمار، برد و باخت و گروگذاری را شرط و مقوم مفهوم آن دانسته‌اند. بنابراین بازی بدون برد و باخت از نظر آنان قمار نیست.

۲. فخر الدین طریحی، *مجمع البحرین*، ج ۳، ص ۴۶۳

۳. ابن منظور محمد بن مکرم، *لسان العرب*، ج ۵، ص ۱۱۵

۴. ابو الحسین، احمد بن فارس بن زکریا، *معجم مقاییس اللغة*، ج ۵، ص ۲۶

۲-۲. مفهوم قمار در اصطلاح

عده‌ای از علما مانند شهید ثانی^۵ و محقق کرکی^۶ بازی با وسایلی که برای قمار مهیا شده‌اند را قمار می‌دانند. و عده‌ای دیگر مانند شیخ انصاری^۷ و صاحب جواهر^۸ بازی با وسایل قمار را در صورتی که در آن رهن و برد و باخت باشد، قمار می‌دانند.

۳-۲. مفهوم آلت قمار

به ابزاری مانند پاسور و نرد که کاربرد آن‌ها در قمار بازی است، آلات قمار گفته می‌شود.^۹

۴-۲. مفهوم رهان

هرگاه دو نفر بر چیزی که حصولش هم امکان دارد و هم امکان ندارد، مالی را شرط کنند و مثلاً بگویند اگر باران ببارد تو باید فلان مقدار مال به من بدهی و اگر باران نبارد من باید فلان مقدار مال به تو بدهم.^{۱۰}

۵. زین الدین بن علی عاملی، مسالک الأفهام إلى تنقیح شرائع الإسلام، ج ۳، ص ۱۲۹

۶. علی بن حسین عاملی کرکی، جامع المقاصد فی شرح القواعد، ج ۴، ص ۲۵

۷. مرتضی انصاری، کتاب المکاسب المحرمة و البیع و الخیارات، ج ۱، ص ۳۷۱

۸. محمد حسن نجفی، جواهر الکلام فی شرح شرائع الإسلام، ج ۲۲، ص ۱۱۰

۹. جمعی از پژوهشگران زیر نظر آیت الله سید محمود هاشمی، فرهنگ فقه مطابق مذهب اهل

بیت علیهم‌السلام، ج ۱، ص ۱۳۸

۱۰. محمود عبد الرحمان، معجم المصطلحات و الألفاظ الفقهیة، ج ۲، ص ۱۸۵

۳. معیار صدق قمار

در آراء فقها عده‌ای آلت قمار بودن را و عده‌ای رهان داشتن را معیار صدق قمار می‌دانند.^{۱۱}

۴. صور متصور قمار

صورت اول: بازی با آلت قمار همراه با رهان

صورت دوم: بازی با آلت قمار بدون رهان

صورت سوم: بازی با غیر آلات همراه با رهان

صورت چهارم: مسابقه با غیر آلات قمار و بدون رهان

۵. صورت اول: بازی با آلت قمار همراه با رهان

۵-۱. دیدگاه فقها

این قسم از قمار، قدر مسلم از موارد حرمت تکلیفی و حرمت وضعی قمار است.

نظر متقدمین:

۱- شیخ انصاری: حرام است.^{۱۲}

۲- شهید ثانی: حرام است.^{۱۳}

۳- محقق کرکی: حرام است.^{۱۴}

۴- محقق خوبی: حرام است.^{۱۵}

۱۱. مرتضی بن محمد امین انصاری دزفولی، کتاب المکاسب المحرمة و البیع و الخیارات، ج ۱،

ص ۳۸۲

۱۲. همان، ص ۳۷۱

۱۳. زین الدین بن علی عاملی، مسالک الأفهام إلى تنقیح شرائع الإسلام، ج ۳، ص ۱۲۹

۱۴. علی بن حسین کرکی، جامع المقاصد فی شرح القواعد، ج ۴، ص ۲۴

نظر مراجع فعلی:

- ۱- مقام معظم رهبری: حرام است هرچند پول گرو گذاشته شده را فرد سومی گذاشته باشد.^{۱۶}
- ۲- آیت الله سیستانی: حرام است.^{۱۷}
- ۳- آیت الله مکارم: حرام تکلیفی و وضعی می‌باشد.^{۱۸}
- ۴- آیت الله وحید: حرام است.^{۱۹}

۲-۵. ادله فقها

- ۱- اجماع^{۲۰}
 - ۲- روایات متواتره^{۲۱}
 - ۳- آیه ۹۲ سوره مائده:
- «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تَفْلِحُونَ»
- که در این آیه، «میسر» تفسیر به قمار شده است.

۱۵. سید ابو القاسم موسوی خوبی، مصباح الفقاهه، ج ۱، ص ۳۶۸

۱۶. سید علی حسینی خامنه‌ای، رساله آموزشی، ج ۲، ص ۹۱

۱۷. سید علی حسینی سیستانی، منهاج الصالحین، ج ۲، ص ۱۳

۱۸. ناصر مکارم شیرازی، أنوار الفقاهة- کتاب التجارة، ص ۲۹۵

۱۹. حسین وحید خراسانی، منهاج الصالحین، ج ۳، ص ۱۲

۲۰. سید روح الله موسوی خمینی، المكاسب المحرمة، ج ۲، ص ۷

۲۱. محمد بن حسن حرعاملی، تفصیل وسائل الشیعة إلى تحصیل مسائل الشریعة، ج ۱۷، ص ۳۱۸-

۶. صورت دوم: بازی با آلات قمار بدون رهان

۶-۱. دیدگاه فقها

نظر متقدمین:

- ۱- شیخ انصاری: حرام نیست.^{۲۲}
- ۲- شهید ثانی: حرام است.^{۲۳}
- ۳- محقق کرکی: حرام است.^{۲۴}
- ۴- محقق خویی: حرام است.^{۲۵}

نظر مراجع فعلی:

- ۱- مقام معظم رهبری: حرام است زیرا بازی با آلات قمار مطلقاً حرام است.^{۲۶}
- ۲- آیت الله سیستانی: در نرد و شطرنج حرام است اما در غیر از این دو احتیاط است.^{۲۷}
- ۳- آیت الله مکارم: اصل این است که جایز می‌باشد ولی احتیاط شایسته است.^{۲۸}
- ۴- آیت الله وحید: احتیاط دارد و در شطرنج و تخته نرد موکداً احتیاط دارد.^{۲۹}

۲۲. مرتضی انصاری، کتاب المکاسب المحرمة و البیع و الخیارات، ج ۱، ص ۳۷۱

۲۳. زین الدین بن علی عاملی، مسالک الأفهام إلی تنقیح شرائع الإسلام، ج ۳، ص ۱۲۹

۲۴. علی بن حسین عاملی، جامع المقاصد فی شرح القواعد، ج ۴، ص ۲۴

۲۵. سید ابو القاسم موسوی خویی، مصباح الفقاهه، ج ۱، ص ۳۶۹

۲۶. سید علی حسینی خامنه ای، رساله آموزشی، ج ۲، ص ۹۱

۲۷. سید علی حسینی سیستانی، منهاج الصالحین، ج ۲، ص ۱۳

۲۸. ناصر مکارم شیرازی، انوار الفقاهه، ص ۳۰۰

۲۹. حسین وحید خراسانی، منهاج الصالحین، ج ۳، ص ۱۲

۶-۲. ادله فقها

۶-۲-۱. ادله جواز

دلیل اول: عدم صدق عنوان قمار

مرحوم شیخ می‌فرماید:

«برای ما ثابت نشده که لفظ قمار بر بازی با آلات قمار بدون رهان صادق باشد. چون بر فرض هم در جایی لفظ قمار در بازی با آلات قمار بدون رهان و برد و باخت اطلاق شده باشد، مجرد استعمال است، و استعمال اعم از حقیقت و مجاز است و همچنین در عرف وقتی ما قمار را استعمال می‌کنیم به حالت لعب با آلات قمار همراه با رهان انصراف دارد.»^{۳۰}

دلیل دوم: صحیحۀ معمر بن خلاد^{۳۱}

روایت فرموده:

«کل ما قومر علیه فهو میسر»

و قرآن هم می‌فرماید:

«إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَ الْأَنْصَابُ وَ الْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ»^{۳۲}

پس باید از میسر اجتناب کرد و این اجتناب از آلات قمار اطلاق دارد، چه با رهان باشد و چه بدون آن.

مرحوم شیخ مناقشه کرده‌اند که این اطلاق منصرف به فرد غالب که بازی با آلات

۳۰. مرتضی انصاری، کتاب المکاسب المحرمه و البیع و الخیارات، ج ۱، ص ۳۷۲

۳۱. «مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدَ عَنْ مُعَمَّرِ بْنِ خَلَادٍ عَنْ أَبِي الْحَسَنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: التَّرْدُ وَ الشُّطْرُنْجُ وَ الْأَرْبَعَةُ عَشْرَ بَمَنْزِلِهِ وَ أَحَدَهُ وَ كُلُّ مَا قَوْمَرِ عَلَيْهِ فَهُوَ مَيْسِرٌ.» (حرّ

عاملی، تفصیل وسائل الشیعه إلى تحصیل مسائل الشریعه، ج ۱۷، ص ۳۲۳)

قمار با رهان است می‌شود.^{۳۳}

۶-۲-۲. ادله حرمت

ادله نقضی:

نقض دلیل اول جوازی‌ها

انصرافی را که شیخ ادعا کرده است قبول نداریم چون در عرف استعمال بازی با آلات قمار بدون رهان اگر بیشتر از بازی با آلات قمار با رهان نباشد مساوی می‌باشد.^{۳۴}

نقض دلیل دوم جوازی‌ها

محقق خوبی ادعای شیخ را مورد مناقشه قرار می‌دهد و می‌فرماید بازی با آلات قمار بدون رهان، هم کثرت استعمال دارد و ادعای انصراف شیخ صحیح نمی‌باشد و هم بازی با آلات قمار بدون رهان، نادر کالمعدوم نیست تا ادعای انصراف صحیح باشد پس اطلاق به حال خود باقی است.^{۳۵}

ادله اثبات

روایت مطلقه زیادی وجود دارد که از بازی با آلات قمار مثل شطرنج و تخته نرد منع کرده‌اند.^{۳۶}

۳۳. مرتضی انصاری، کتاب المکاسب المحرمة و البیع و الخیارات، ج ۱، ص ۳۷۲

۳۴. سید ابو القاسم موسوی خویی، مصباح الفقاهة، ج ۱، ص ۳۷۱

۳۵. همان، ص ۳۷۲

۳۶. همان، ص ۳۷۳

۷. صورت سوم: بازی با غیر آلات همراه با رهان

بازی با آلات غیر قمار مثل کشتی، فوتبال و.. با راهننه دو صورت دارد، گاهی جایزه را یک شرکت یا کشور یا دولت می‌پردازد، مثل مسابقات بین المللی که در این صورت اکثرا گفته‌اند جائز است و مصداق قمار نیست. و گاهی جایزه را بازنده به برنده می‌دهد، که این صورت محل بحث است.

۱-۷. دیدگاه فقها

نظر متقدمین:

- ۱- شیخ انصاری: حرام است.^{۳۷}
- ۲- شهید ثانی: حرام نیست.^{۳۸}
- ۳- محقق کرکی: حرام نیست.^{۳۹}
- ۴- محقق خویی: حرام است.^{۴۰}

نظر مراجع فعلی:

۱- مقام معظم رهبری: ایشان بین مسابقه و بازی قائل به تفصیل هستند. می‌فرمایند اگر چیزی بازی نباشد بلکه فقط مسابقه باشد مانند شنا و دویدن و زورآزمایی در اینجا صدق قمار نمی‌کند چون یکی از مقومات قمار این است که بازی باشد اما بنا بر احتیاط واجب حکم قمار دارد و حرام است مگر در اسب سواری و شنا اما اگر بازی باشد مانند دوزبازی

۳۷. مرتضی انصاری، کتاب المکاسب المحرمه و البیع و الخیارات، ج ۱، ص ۳۷۱

۳۸. زین الدین بن علی عاملی، مسالک الأفهام إلى تنقیح شرائع الإسلام، ج ۳، ص ۱۲۹

۳۹. علی بن حسین عاملی کرکی، جامع المقاصد فی شرح القواعد، ج ۴، ص ۲۴

۴۰. سید ابو القاسم موسوی خویی، مصباح الفقاهه، ج ۱، ص ۳۶۸

- حرام است.^{۴۱}
- ۲- آیت الله سیستانی: حرام است.^{۴۲}
- ۳- آیت الله مکارم: حرمت وضعی دارد چون اکل مال به باطل است اما حرمت تکلیفی ندارد.^{۴۳}
- ۴- آیت الله وحید خراسانی: حرام است.^{۴۴}

۲-۷. ادله فقها

۱-۲-۷. ادله حرمت

دلیل اول:

برخی در این مسئله ادعای اجماع کرده‌اند.^{۴۵}

دلیل دوم:

صدق عرفی قمار بر لعب به غیر آلات قمار همراه با رهان است.^{۴۶}

مناقشه برخی علما در دلیل دوم:

- مرحوم امام خمینی رحمته الله علیه می‌فرماید:

«در صدق عرفی قمار در این قسم اشکالی وجود دارد و مسابقات خوشنویسی

۴۱. سید علی حسینی خامنه‌ای، رساله آموزشی، ج ۲، ص ۹۱
۴۲. سید علی حسینی سیستانی، منهاج الصالحین، ج ۲، ص ۱۳
۴۳. ناصر مکارم شیرازی، انوار الفقاهه، ص ۳۰۱
۴۴. حسین وحید خراسانی، منهاج الصالحین، ج ۳، ص ۱۲
۴۵. سید ابو القاسم موسوی خویی، مصباح الفقاهه، ج ۱، ص ۳۷۹
۴۶. سید روح الله موسوی خمینی، المكاسب المحرمة، ج ۲، ص ۸

یا مسابقه آواز خواندن و... حتی اگر همراه با برد و باخت مالی باشد، عرفاً

صدق قمار نمی‌کند.^{۴۷}

• صاحب جواهر می‌فرماید:

«سیره متشرعه بر این دلالت دارد که این قسم، صدق عرفی قمار را ندارد پس

حرمت تکلیفی ندارد هرچند به خاطر اکل مال به باطل حرمت وضعی دارد.»^{۴۸}

دلیل سوم: روایت ابن سیابه^{۴۹}

از این روایت استفاده می‌شود که مغالبه و مسابقه در هر چیزی مگر در اسب‌دوانی و تیراندازی حرام است.

مناقشه در دلیل سوم

محقق خوئی و آیت الله مکارم شیرازی این روایات را به خاطر علاء بن سیابه ضعیف می‌دانند.^{۵۰}

۴۷. سید روح الله موسوی خمینی، المکاسب المحرمة، ج ۲،

۴۸. محمد حسن نجفی، جواهر الکلام فی شرح شرائع الإسلام، ج ۲۲، ص ۱۰۹

۴۹. «مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدَ بْنِ عِيسَى عَنْ مُحَمَّدَ بْنِ مُوسَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ الْحَسَنِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ عَقَبَةَ عَنْ مُوسَى بْنِ النُّمَيْرِيِّ عَنِ الْعَلَاءِ بْنِ سَيَّابَةَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ سَمِعْتُهُ يَقُولُ: لَا بَأْسَ بِشَهَادَةِ الَّذِي يَلْعَبُ بِالْحَمَامِ - وَ لَا بَأْسَ بِشَهَادَةِ الْمُرَاهِنِ عَلَيْهِ - فَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وآله قَدْ أَجْرَى الْخَيْلَ وَ سَابَقَ - وَ كَانَ يَقُولُ: إِنَّ الْمَلَائِكَةَ تَحْضُرُ الرَّهَانَ - فِي الْخُفِّ وَالْحَافِرِ وَ الرَّيْشِ - وَ مَا سِوَى ذَلِكَ فَهُوَ قِمَارٌ حَرَامٌ.» (حرر عاملي، تفصيل وسائل الشيعة إلى تحصيل مسائل الشريعة، ج ۱۹، ص ۲۵۳)

۵۰. سید ابو القاسم موسوی خوئی، مصباح الفقاهة، ج ۱، ص ۳۷۵

دلیل چهارم: روایت عدم حضور ملائکه^{۵۱}

برخی از جمله شیخ انصاری به روایتی که ملائکه در ما سوای خفّ و ریش و نصل حاضر نمی‌شوند و تنفر دارند و لعن می‌کنند استدلال می‌کنند و قائل به حرمت تکلیفی و وضعی این قسم می‌شوند.^{۵۲}

دلیل جواز

از ظاهر کلام این افراد چنین برداشت می‌شود که ایشان معیار حرمت را صدق قمار می‌دانند و معیار صدق قمار را آلت قمار بودن می‌دانند بنابراین در ما نحن فیه که آلت قمار بودن منتفی است قائل به حرمت نیستند.

۸. صورت چهارم: مسابقه با غیر آلات قمار و بدون رهان

این قسم بر خلاف اقسام قبلی شیوعش بین مردم بیشتر است مثلاً وقتی دو نفر باهم کشتی می‌گیرند بدون این که رهنی را تعیین کنند سوال در این است که آیا این مورد هم مصداق قمار است و باید از آن اجتناب کرد یا خیر؟

۸-۱. دیدگاه فقها

نظر متقدمین:

۱- شیخ انصاری: حرام نیست.^{۵۳}

۵۱. «مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ قَالَ: قَالَ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ إِنَّ الْمَلَائِكَةَ لَتَنْفَرُ عِنْدَ الرَّهَانِ - وَ تَلْعَنُ صَاحِبَهُ مَا خَلَا الْحَافِرَ وَ الْخُفَّ وَ الرَّيْشَ وَ النَّصْلَ - وَ قَدْ سَأَبَقَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أُسَامَةَ بْنَ زَيْدٍ وَ أَجْرَى الْخَيْلِ.» (حرعاملی، تفصیل وسائل الشیعة إلى تحصیل مسائل الشریعة، ج ۱۹، ص ۲۵۱)

۵۲. مرتضی انصاری، کتاب المکاسب المحرمة و البیع و الخیارات، ج ۱، ص ۳۷۸

۵۳. همان، ص ۳۸۰

- ۲- شهید ثانی: حرام نیست.^{۵۴}
- ۳- محقق کرکی: حرام نیست.^{۵۵}
- ۴- محقق خویی: حرام نیست.^{۵۶}

نظر مراجع فعلی:

- ۱- مقام معظم رهبری: هیچ اشکالی ندارد و حرام نیست.^{۵۷}
- ۲- آیت الله سیستانی: جایز است.^{۵۸}
- ۳- آیت الله مکارم: جایز است.^{۵۹}
- ۴- آیت الله وحید خراسانی: جایز است.^{۶۰}

۸-۲. ادله فقها

ادله حرمت:

دلیل اول:

برخی از فقها ادعای اجماع کرده‌اند.^{۶۱}

- ۵۴. زین الدین بن علی عاملی، مسالک الأفهام إلى تنقیح شرائع الإسلام، ج ۳، ص ۱۲۹
- ۵۵. علی بن حسین عاملی کرکی، جامع المقاصد فی شرح القواعد، ج ۴، ص ۲۴
- ۵۶. سید ابو القاسم موسوی خویی، مصباح الفقاهة، ج ۱، ص ۳۷۹
- ۵۷. سید علی حسینی خامنه‌ای، رساله آموزشی، ج ۲، ص ۹۱
- ۵۸. سید علی حسینی سیستانی، منهاج الصالحین، ج ۲، ص ۱۳
- ۵۹. ناصر مکارم شیرازی، انوار الفقاهة، ص ۳۰۵
- ۶۰. حسین وحید خراسانی، منهاج الصالحین، ج ۳، ص ۱۲
- ۶۱. سید ابوالقاسم موسوی خویی، مصباح الفقاهة، ج ۱، ص ۳۷۹

دلیل دوم:

بعضی از روایات هر نوع مسابقه‌ای را به جز اسب دوانی و تیراندازی رد کرده-

اند. ۶۲

دلیل سوم:

مفهوم قمار بر مطلق مغالبه صادق است هرچند رهنی در میان نباشد و روایاتی هم داریم که دلالت بر این مطلب می‌کند که بازی شطرنج هرچند همراهی در میان نباشد باز هم قمار است.

دلیل چهارم:

در بعضی از اخبار علت تحریم شطرنج را مصداق لهو بودن آن ذکر کرده‌اند و این روایات با اطلاقیان شامل هر لهوی می‌شود. ۶۳

دلیل جواز:

دلیل نقضی:

نقض دلیل اول حرمت:

محقق خوبی در جواب ادعای اجماع می‌فرماید این اجماع تعبدی نیست بلکه

۶۲. «عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ حَفْصِ بْنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: لَأَسْبَقَ إِلَّا فِي

خُفٍّ أَوْ حَافِرٍ أَوْ نَصْلٍ يَعْنِي النَّضَالَ» (محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج ۵، ص ۵۰)

۶۳. «مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ إِسْمَاعِيلَ رَفَعَهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ارْكَبُوا وَ

ارْمُوا وَ إِنْ تَرَمُوا أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ تَرْكَبُوا ثُمَّ قَالَ كُلُّ لَهْوٍ الْمُؤْمِنِ بَاطِلٌ إِلَّا فِي ثَلَاثٍ فِي تَأْدِيهِ

الْفَرَسِ وَ رَمِيهِ عَنْ قَوْسِهِ وَ مَلَاعِبَتِهِ امْرَأَتَهُ فَإِنَّهُنَّ حَقٌّ أَلَا إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ لَيَدْخُلُ فِي السَّهْمِ الْوَاحِدِ

الثَّلَاثَةَ الْجَنَّةَ عَامِلِ الْخَشْبَةِ وَ الْمُقَوَّى بِهِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَ الرَّامِي بِهِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ» (همان)

مدرکی می‌باشد.^{۶۴}

نقض دلیل دوم حرمت:

محقق خوویی در جواب این استدلال می‌فرماید:

«این استدلال در صورتی درست است که سبق به سکون خوانده بشود و این ثابت نشده است بلکه به حالت فتح ثابت شده است که دلالت بر این دارد که مرانه فقط در این موارد جایز است و در دیگر بازی‌ها جایز نمی‌باشد و علاوه

بر این، روایت ضعیف السنند بوده و قابل تمسک نیست.»^{۶۵}

نقض دلیل سوم حرمت:

محقق خوویی در جواب می‌فرماید:

«مفهوم قمار زمانی صادق می‌باشد که مرانه داشته باشیم حال چه با آلات مخصوص قمار باشد یا با غیر آلات قمار و اگر گاهی به مسابقه بدون مرانه قمار گفته شده است مجازا می‌باشد و حرمت بازی با شطرنج به خاطر ادله خاص نه از باب قمار بودن شطرنج، ثابت شده است.»^{۶۶}

نقض دلیل چهارم حرمت:

محقق خوویی در جواب این استدلال می‌فرماید:

«دلیلی بر حرمت مطلق لهو نداریم و واضح است که خیلی از امور لهو حرام نیستند مانند بازی با لجه و... و نسبت بین لهو و مسابقات عموم و خصوص

۶۴. سید ابو القاسم موسوی خوویی، مصباح الفقاهة، ج ۱، ص ۳۷۹

۶۵. سید ابو القاسم موسوی خوویی، مصباح الفقاهة، ج ۱، ص ۳۸۰

۶۶. همان

من وجه است چون بعضی از مسابقات اهداف عقلائیة دارند.»^{۶۷}

دلیل اثباتی:

امام خمینی رحمته الله علیه می فرماید:

«شکی نیست که این مورد قمار نمی باشد چون این خلاف متبادر و مرتکز

عرف می باشد.»^{۶۸}

۹. نتیجه گیری

در بین لغت شناسان به جز علامه طریحی، دیگران در صدق مفهوم قمار، برد و باخت و گروگذاری را شرط و مقوم مفهوم آن دانسته اند. بنابراین بازی بدون برد و باخت از نظر آنان قمار نیست. و در بین فقهای متقدم عده ای از علما مانند شهید ثانی و محقق کرکی بازی با وسایلی که برای قمار مهیا شده اند را قمار می دانند و عده ای دیگر مانند شیخ انصاری و محقق خوئی بازی با وسایل قمار در صورتی که رهن و برد و باخت باشد را قمار می دانند.

و اما از بین مراجع فعلی در نوع اول که بازی با آلات قمار همراه با برد و باخت مالی از ناحیه طرفین باشد، آیات عظام خامنه ای، مکارم، سیستانی و وحید خراسانی آن را حرام می دانند و در نوع دوم که بازی با وسائل قمار بدون برد و باخت و بدون رهن باشد، آیت الله سیستانی در نرد و شطرنج قائل به حرمت و در مابقی قائل به احتیاط اند. آیات عظام مکارم و وحید در همه موارد قائل به احتیاط هستند اما مقام معظم رهبری قائل به حرمت اند. در نوع سوم که بازی کردن با غیر آلات قمار با رهان می باشد، مقام معظم رهبری قائل به تفصیل هستند و آیات عظام سیستانی، وحید و

۶۷. همان، ص ۳۸۱

۶۸. سید روح الله موسوی خمینی، المکاسب المحرمة، ج ۲، ص ۸

مکارم قائل به حرمت‌اند. در نوع چهارم که مسابقه به غیر آلات قمار و بدون شرط برد و باخت مال است، آیات عظام خامنه‌ای، سیستانی، وحید و مکارم قائل به جوازند.

فهرست منابع

۱. قرآن کریم
۲. ابن منظور، محمد بن مکرم، *لسان العرب*، بیروت، دار صادر، چاپ سوم، ۱۴۱۴ق.
۳. ابو الحسین، احمد بن فارس بن زکریا، *معجم مقائیس اللغة*، قم، انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه، چاپ اول، ۱۴۰۴ ه.ق.
۴. امام خمینی، سید روح الله موسوی، *المکاسب المحرمة*، قم، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی قدس سره، چاپ اول، ۱۴۱۵ ه.ق.
۵. جمعی از پژوهشگران زیر نظر شاهرودی، سید محمود هاشمی، *فرهنگ فقه مطابق مذهب اهل بیت علیهم السلام*، قم، مؤسسه دائرة المعارف فقه اسلامی بر مذهب اهل بیت علیهم السلام، ۱۴۲۶ ه.ق.
۶. حسینی خامنه‌ای، سید علی، *رسالة آموزشی*، تهران، نشر فقه روز، ۱۳۹۲ ه.ش.
۷. خراسانی، حسین وحید، *منهاج الصالحین*، قم، مدرسه امام باقر علیهم السلام، چاپ پنجم، ۱۴۲۸ ه.ق.
۸. خویی، سید ابوالقاسم موسوی، *المکاسب - مصباح الفقاهة*، نرم افزار جامع فقه اهل بیت نور.
۹. دزفولی، مرتضی بن محمد امین انصاری، *کتاب المکاسب المحرمة و البیع و الخیارات*، ط - الحدیثة، قم، کنگره جهانی بزرگداشت شیخ اعظم انصاری، چاپ اول، ۱۴۱۵ ه.ق.
۱۰. سیستانی، سید علی حسینی، *منهاج الصالحین*، قم، دفتر حضرت آیه الله سیستانی، چاپ پنجم، ۱۴۱۷ ه.ق.
۱۱. شیرازی، ناصر مکارم، *أنوار الفقاهة*، قم، انتشارات مدرسه الإمام علی بن أبی طالب علیهم السلام، چاپ اول، ۱۴۲۶ ه.ق.

۱۲. طریحی فخر الدین، *مجمع البحرین*، تهران، کتابفروشی مرتضوی، چاپ سوم، ۱۳۷۵ ش.
۱۳. عاملی، حرّ، محمد بن حسن، *تفصیل وسائل الشیعة إلى تحصیل مسائل الشریعة*، قم، مؤسسه آل البیت علیهم السلام، چاپ اول، ۱۴۰۹ ه.ق.
۱۴. عاملی، شهید ثانی، زین الدین بن علی، *مسالك الأفهام إلى تنقیح شرائع الإسلام*، قم، مؤسسه المعارف الإسلامیة، چاپ اول، ۱۴۱۳ ه.ق.
۱۵. عاملی، کرکی، محقق ثانی، علی بن حسین، *جامع المقاصد فی شرح القواعد*، قم، مؤسسه آل البیت علیهم السلام، چاپ دوم، ۱۴۱۴ ه.ق.
۱۶. عبد الرحمان، محمود، *معجم المصطلحات و الألفاظ الفقهیة*، قم، مؤسسه دائرة المعارف فقه اسلامی.
۱۷. کلینی، ابو جعفر، محمد بن یعقوب، *الکافی* (ط - دار الحدیث)، قم، دار الحدیث للطباعة و النشر، چاپ اول، ۱۴۲۹ ه.ق.
۱۸. نجفی، صاحب الجواهر، محمد حسن، *جواهر الکلام فی شرح شرائع الإسلام*، لبنان، دار إحياء التراث العربی، چاپ هفتم، ۱۴۰۴ ه.ق.
۱۹. واسطی، زبیدی، حنفی، محب الدین، *سید محمد مرتضی حسینی، تاج العروس من جواهر القاموس*، بیروت، دار الفکر للطباعة و النشر و التوزیع، چاپ اول، ۱۴۱۴ ه.ق.